

Küreselleşme Kaynaklı Yoksulluk ve Yolsuzluk

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin
Çanakkale 18 Mart Üniv. Biga İİBF.

Özet

Küresel dünya ekonomisinin en çarpıcı özelliklerinden birisi de yoksulluk ve yolsuzluğun küresel bir hal almış olmasıdır. Kapitalist küreselleşme ortaya çıkardığı yeni yapıda yolsuzluk ve yozlaşmayı sistemin bir unsuru haline getirmiştir. Yolsuzluk ve yozlaşma genelde düşük gelirli kesimler aleyhine işlemektedir. Bu da küresel bazda gelir eşitsizliklerinin artmasına neden olmaktadır. Yoksulluk artmaktadır. Türkiye'de de özellikle 1980'li yıllardan itibaren kapitalist sisteme bütün unsurları ile uyum ve küreselleşme kaygıları öne çıkmıştır. Yapısal uyum adı altında ekonomi politikalarının temel amacı küreselleşme olmuştur. 1980'den günümüze Türkiye ekonomisi daha küreselleşmiş, dışa açılmış bir ekonomi haline gelmiştir. Bununla birlikte son yıllarda Türkiye ekonomisi yolsuzluklarla birlikte anılır olmuştur. Küreselleşen Türkiye ekonomisi aynı zamanda toplam nüfus içinde yoksulluk oranı gittikçe artan, gelir dağılımı günden güne bozulan bir görünüm sergilemektedir. Çalışmada öncelikle, kapitalist küreselleşme ile ortaya çıkan yoksulluk-yolsuzluk ikileminin ekonomi politikası analiz edilecektir. Daha sonra ise Türkiye özelinde küreselleşme-yoksulluk-yolsuzluk sürecinin ortaya çıkışı, günümüzdeki boyutları ve ilerisi için muhtemel sonuçları ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, Yolsuzluk, Yozlaşma, Küreselleşme, Ekonomi Politik, Türkiye

Abstract (Turkey Under Globalisation, Poverty And Corruption Impasse)

One of the most remarkable characteristics of the global world economy is the globalization of poverty and corruption. Capitalist globalization has involved corruption and degeneration into the system in the new structure. Corruption and degeneration usually go against with low income groups. This also leads to increasing inequality of globally based income. Poverty is increasing. The adaptation with the whole elements of capitalist system and globalization worries has been the most urgent thing in Turkey, especially since 1980's. Globalization has been main goal of economy policies under the name of structural adaptation. From 1980 to present, Turkish economy has been more globalized and has been more liberalized. However, in recent years, Turkish economy has been remembered with corruption. Turkish economy, at the same time has been displaying poverty increase in whole population and spoiled income distribution. In this study, firstly, economy politic of poverty and degeneration paradox appearing with capitalist globalization will be analyzed. And then, the appearance of globalization- poverty- corruption processes in Turkey, current dimension and the possible future outcomes will be considered.

Key Words: Poverty, Corruption .Degenerate, Globalization, Economy Politics, Turkey

1. Giriş

1980'li yılların başından itibaren dünya ülkelerinin çoğunda uygulanan iç ve dış liberalleşme politikaları ve 1980'lerin sonlarında kumanda ekonomisine dayalı ülkelerin de liberal iç ve dış ekonomi politika-

larını uygulamaya koyarak hızla piyasa ekonomilerine dönüşmeleri ve bu yeni süreçte oluşan yeni ekonomik ilişki biçimleri 1990'lı yıllarda küreselleşme söylem ve tartışmalarının gündeme oturmasına yol açmıştır. Küreselleşme süreci, mevcut

ekonomi teorileri üzerinde tekrar düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda küreselleşme sürecinin kendisi de getirdiği fırsat ve tehditler bağlamında tartışılmalı bir konudur. Yapısal Uyum politikaları ile yaşama geçirilen küreselleşme projesi bazılarının göre insanlık tarihinin geldiği en ileri aşama olup, tüm dünyanın geleceği açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bazılarına göre de küreselleşme yeni bir şey olmayıp, emperyalizmin ulaştığı en ileri boyuttur ve olsa olsa sömürünün yeni bir biçimidir.

Tüm propagandalara karşın günümüzde küreselleşmenin olumsuz boyutları açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin mimarları olan IMF ve Dünya Bankası bile son yıllarda küreselleşmenin olumsuz yönlerine dikkat çekmekte ve bunun sürdürülemez olduğunu itiraf etmektedirler. Kapitalist küreselleşme ortaya çıkardığı yeni yapıda yolsuzluk ve yozlaşmayı sistemin bir unsuru haline getirmiştir. Türkiye'de de özellikle 1980'li yıllardan itibaren kapitalist sisteme bütün unsurları ile uyum ve küreselleşme tartışmaları Öne çıkmıştır. Aynı şekilde son yıllarda Türkiye ekonomisi yoksulluk ve yolsuzluklarla birlikte anılır olmuştur. Küreselleşen Türkiye ekonomisi aynı zamanda toplam nüfus içinde yoksulluk oranı gittikçe artan, gelir dağılımı günden güne bozulan bir görünüm sergilemektedir.

2. Küreselleşme Ne Getirdi?

Küreselleşme yalnızca ekonomik değil, çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşme teorisi yalnız bir ekonomik teoriden ibaret değildir. Devlet teorisine, uluslararası ilişkiler teorisine, barışa, demokrasiye, küresel bir sivil toplum oluşumuna, hükümetler dışı kuruluşlara, kültürel yaşama ilişkin çeşitli önerme ve tezler içerir. Bununla birlikte ciddiye alınabilir bütün küreselleşme teorilerinin temeli ekonomiktir.¹ Bunun için birçok açıdan farklı tanımlamalar yapılabilmekle beraber ekonomik anlamda küreselleşme, dünya ekonomileri arasında üretim, dağıtım ve mal ve hizmetlerin kullanımının entegrasyonu olarak tanımlanabilir.²

Ekonomik küreselleşmenin orijinal ve sürekli temeli ticarettir.³ Ticaretin (ithalat ve ihracat), çıktı/harcamalara oranı küresel bütünleşmenin tam bir expost {dönem sonu) ölçüsüdür. Küreselleşmenin hızı, ticaretin ve GSYİH'nın büyüme oranları arasındaki fark olarak tanımlanır ve küreselleşmenin gidişatını ölçmede kullanılır. Bunun ilk adımı da ticaret/çıktı arasındaki değişim oranının tahmin edilmesidir.⁴ Formüle edersek;

$$\text{Küreselleşme Hızı} = \frac{\text{Dünya Ticaretinin Büyüme Oranı} - \text{Dünya Üretiminin Büyüme Oranı}}{\text{Dünya Üretiminin Büyüme Oranı}}$$

GÖSTERGE/BÖLGE	YILLAR					
	1961-70	71-85	85-90	91-93	94-96	97-2004
Dünya Tic. % Değişimi	7.7	3.7	6.1	3.9	7.7	6.0
Dünya Üreti.% Değişimi	5.2	3.2	3.3	1.1	3.0	3.3
Küreselleşme Hızı	2.6	0.5	2.8	2.9	4.7	2.7
Yük Gelirli OECD Ülkeleri	3.3	0.8	3.2	0.8	4.2	2.7
Gelişmekte olan ülkeler	0.3	-0.6	0.6	6.7	5.0	1.9

Kaynak: The World Bank, Global Economic Prospects and The Developing Countries 1995, The World Bank, Washington D.C., 1995, s.15 ve Shigeru OTSUBO, Globalization-A New Role for Developing Countries in an Integrating World, The World Bank, Policy Research Working Paper 1628, 1996, s.25

Dünya toplam ticaret/çıktı oranı 1960'ta % 21'den, 1994'te %46'ya - geçen 35 yılda iki kattan fazla - yükselmiştir. Aynı dönemde gelişmekte olan ülkeler için bu oran 1960'ta %31'den 1994'te %47'ye çıkmıştır. **Küreselleşme Hızı** bu yıllar arasında sabit değildir; süratli bütünleşme dönemleri yanında durgunluk dönemleri de bulunmaktadır. Bununla birlikte, makro istikrarsızlık dönemleri hariç, dünya, 1950'den beri pozitif bir küreselleşme sürecini muhafaza etmektedir. 1980 ortalarındaki başlangıç ve 1990 başlarındaki son küreselleşme dalgaları küreselleşme sürecindeki başlı başına bir gelişim olarak görülebilir (Tablo I).⁵

Peter F. DRUCKER küresel dünya ekonomisinin başlıca özellikleri, başlıca zorlayıcı yönleri ve getirdiği bazı olanakları şu şekilde sıralamaktadır:⁶

> 1970'li yılların başları ya da ortalarında dünya ekonomisi uluslararası olmaktan çıkıp, küresel hale gelmiştir.

> Küresel ekonomiyi biçimlendiren başlıca olgu, mal ve hizmet ticaretinden çok, nakit akışıdır.

> Küresel ekonomide geleneksel üretim faktörleri olan toprak ve emek,

giderek daha büyük bir oranda, ikincil duruma düşmektedir.

> Küresel ekonomideki amaç, kar maksimizasyonu değil, pazar maksimizasyonudur.

> Ticaret, yatırımın bir işlevi haline gelmektedir.

> Uluslararası ekonomide etkili tek ekonomik birim ulusal egemen devlettir. Oysa, küresel dünya ekonomisinde bu türden 4 birim mevcuttur. Bunlar; birbirlerine bağlı ve karşılıklı olarak bağımlı dırlar ama birbirlerinin kontrolü altında değildirler. Bu birimlerin ilki ulusal devlettir İkincisi bölgesel işbirliği ve/veya birliklerdir. Üçüncüsü enformasyonun dü zenediği para, kredi ve yatırım akışlarıdır. Sonuncusu ise küresel teşebbüslerdir.

> Ekonomi politikası giderek daha büyük bir oranda serbest ticaret ya da korumacılık değil, bölgeler arasındaki karşılıklılık anlamına gelmektedir.

> Küresel bir ekoloji söz konusudur.

Küresel dünya ekonomisi bir gerçeklik olduğu halde, kendisi için geçerli olan kurumlardan hala yoksundur.

Tablo II: Küreselleşmenin Yedi Tehlike İşareti ve Yedi Reçete

Küreselleşmenin Yedi Tehlike İşareti	Küreselleşmenin Tehlikelerine Karşı Yedi Reçete
Çalışma yaşamında ve sosyal haklarda geriye gidiş,	Uluslararası haklar ve standartların sağlamaştırılması,
Küresel durgunluk,	Küresel Keynesyenizm politikaları ile istihdam artışı sağlayarak ekonomik konjonktürün yukarı doğru döndürülmesi,
Zenginlik ve yoksulluğun polarizasyonu,	Küresel düzeyde zenginlerden fakirlere yeniden dağılımı sağlayacak politikaların yaşama geçirilmesi,
Hükümetlerin kendi ülkelerindeki egemenlikleri üzerindeki demokratik kontrollerini kaybetmesi,	Demokrasinin güçlendirilmesi,
Küresel işletmelerin kısıtlayıcı bağlardan kurtulmaları,	Küresel işletmelere yön verici kanunların yaşama geçirilmesi,
Küreselleşmeyi yönlendiren sorumsuz küresel kuruluşlar,	Uluslararası kuruluşlarda reforma gidilmesi,
Kaotik ve yıkıcı rekabetin doğurduğu küresel mücadele.	Kaotik ve yıkıcı rekabet mücadelelerini önlemek için çok taraflı düzenlemelere gidilmesi.
Kaynak: Jerwy BRECHER , "Global Village or Global Pillage?" World Politics 04/95 , Annual Editions (Editor Helen E.PURKITH) , s.48-50.	

Mevcut hali ile küreselleşme, sunduğu birçok avantajlar yanında birçok olumsuz sonuçlarda doğurmaktadır. Jerwy

BRECHER'in dediği gibi; düzensiz küreselleşme **küresel köy'ü** yeni **küresel yağma** biçimine dönüştürmektedir. Küre-

sellemeyi küresel yağma haline dönüştüren kontrol dışı küreselleşmenin **yedi tehlike işareti** mevcuttur. Aynı zamanda bu yedi tehlike işareti için önerilecek **yedi reçete** bazı olumsuzlukların giderilmesini sağlayabilecektir. ⁷ Bu tehlikeler ve bunlar için önerilebilecek reçeteler Tablo II'de gösterilmiştir

Dani RODRIK'in dediği gibi; küreselleşmenin yan etkileri, küreselleşen ekonomide zenginleşenlerle zenginleşmeyenler, bu sürecin değerlerini paylaşanlarla buna karşı çıkanlar ve bu sürecin içerdiği risklere karşı kendilerini koruyabileceklerle koruyamayacaklar arasında yeni bir takım sınıfsal bölünmeler yaratabilmektedir. Ekonomi politikalarını uygulayanlar dışarıya yönelik serbestleştirme politikalarına paralel olarak içeride, kaybetme riski taşıyan gruplar için gelir sağlama, eğitim ve sosyal sigorta stratejileri geliştirmektedirler.⁸

3. Küreselleşme ve Yoksulluk Dünya ekonomisinin son 50 yıldaki gelişimi incelendiğinde küreselleşmenin gelişmiş ülkeler lehine geliştiğini görürüz. Tablo IIFde bunu net olarak görmekteyiz. Gelişmiş ülkelerin ABD, Kanada, Japonya ve AB üyesi ülkelerin Dünya GSMH'sından aldıkları pay 1950 yılında %46.4'ten, 1980'de %54.2'e ve 1994'te de % 60.2' ye yükselmiştir. Küreselleşme sürecindeki de-

rinleşme uluslararası gelir farklılığını süreç içerisinde arttırmıştır. Tablo IV'de görüleceği üzere küreselleşme süreci küresel düzeyde gelir dağılımını yoksullar aleyhine bozmuştur. 1970'li yıllardan itibaren dünya nüfusunun en yoksul % 20'sine sahip ülkelerin küresel GSMH içindeki payı %2.3'ten %1.4'e düşerken ; en zengin %20'lik nüfusa sahip ülkelerin küresel GSMH içindeki payı % 73.9'dan % 82.7'ye çıkmıştır. Gelir eşitsizliğini gösteren Gini katsayısı 1970'te 0.71'den 1989'da % 0.87'ye yükselmiştir. Yüksek gelirli ülkelerin dünya gelirinin ezici çoğunluğunu, yaklaşık %60'ı almaları şaşırtıcı değildir. Dünya nüfusunun ise sadece %15'i bu ülkelerde yaşamaktadır. Bunun aksine dünyadaki yoksul ülkeler, dünya gelirinin %10'undan azını alırken, dünya nüfusunun % 35'ine sahiptir. Ve bu ortalamalar zengin ülkelerdeki üst gelir grupları ve yoksul ülkelerdeki en yoksul olanlar arasındaki çok daha çarpıcı sonuçları gizlemektedir. Oysa buralardaki tezat gece ile gündüz gibi keskindir. Açıkçası, ne ufukta eşitliği anımsatan bir şey ne de bu yönde bir eğilim vardır.⁹

Elbette ki gelir dağılımı ile yoksulluk mutlak anlamda aynı şeyi ifade etmemektedir. Buna karşın gelir dağılımındaki adaletsizlik yoksulluk hakkında da bir fikir vermektedir.

Tablo III :Dünya Ekonomik Yapısında Paylar: 1950 - 1994 (% olarak)

	1950	1980	1994
I ABD	16.1	11.2	11.9
Kanada	4.9	3.4	3.8
II AB	15.1	33.0	35.3
III Japonya	1.3	6.5	9.2
Hong Kong	1.1	1.0	3.5
Singapur	1.6	1.0	2.2
Kore	0.1	0.9	2.2
Tayland	0.5	0.3	1.1
Endonezya	1.3	1.1	0.9
Malezya	1.6	0.7	1.4
Çin	0.9	0.9	2.8
IV OECD	53.6	62.7	67.4

Kaynak: Kenan MORTAN, Uluslararası Kaos mu? Türkiye'de Kriz mi?, Dünya Yayınları Ekonomi Dizisi:8, Haziran 2001, s.19

Küreselleşme sürecinde yoksulluk en çok da kadınları etkilemiştir. Bu nedenle "yoksulluğun feminizasyonu" denilen ve uyum programlarının kadınları yoksulluğa sürüklemesini ifade eden bir kavram son yıllarda sıklıkla dile getirilmektedir. Aynı şekilde çocuklar da yoksullaşmadan paylarını önemli ölçüde almışlardır. Dünya üzerindeki çocuk sayısının en çok da yoksulluk çizgisi altındaki ailelerde toplandığı düşünülürse tablonun vahameti daha açık bir şekilde ortaya çıkar.

Özellikle komünist sistemden kapitalist sisteme geçen dönüşüm ülkelerinde küreselleşme yoksullukla ilgili yüzünü belirgin olarak göstermiştir. 1989 yılında Rusya'da yaşayanların yalnızca %2'si yoksuldu. 1998 sonunda bu rakam %23.8'e fırladı ve bu insanlar günde 2 dolar standardıyla geçiniyorlardı. Dünya Bankasının yürüttüğü bir incelemeye göre ülkenin %40'ından fazlası günde 4 dolardan daha az bir parayla geçiniyordu. Çocuklarla ilgili istatistikler daha da derin bir sorunu ortaya koyuyordu: çocukları %50'den fazlası yoksul ailelerde yaşıyordu. Diğer komünizm sonrası ülkelerde yoksulluk, benzer bir şekilde hatta bazen daha çok artmıştır.¹⁰ Başta ABD olmak üzere, gelişmiş ülkelerde, bir yandan yoksullukla mücedelenin önemli bir toplumsal hedef olduğu dile getirilirken, diğer taraftan, refah devletinin zayıflatılma süreci içinde istihdam yaratıcı programların, konut programlarının ve sosyal hizmetlerin kısıldığı ve hatta ortadan kaldırıldığı, yoksulların orta sınıfın değer yargılarına göre "hak eden" ve hak etmeyen" yoksullar

olarak sınıflandırıldıkları ve kendi konumlarından sorumlu tutuldukları, yardım görenlerin kendilerine yapılan yardımın gerekli olduğunu ve bu yardımlardan en iyi şekilde yararlandıklarını kanıtlamalarının beklendiği ve sosyal politika uygulamalarında giderek serbest piyasa kurallarının hakim kılındığı bir süreç yaşanmaktadır. Sosyal koruma sistemlerinin etkinliği giderek azalırken gelişmiş ülkeler, ulaştıkları yüksek ortalama gelir düzeyine karşın önemli bir kesimin "bolluk içinde yoksulluğuna" göz yuman bir görünüm sergilemektedir.¹¹

Başta ABD olmak üzere, gelişmiş ülkelerde, bir yandan yoksullukla mücedelenin önemli bir toplumsal hedef olduğu dile getirilirken, diğer taraftan, refah devletinin zayıflatılma süreci içinde istihdam yaratıcı programların, konut programlarının ve sosyal hizmetlerin kısıldığı ve hatta ortadan kaldırıldığı, yoksulların orta sınıfın değer yargılarına göre "hak eden" ve hak etmeyen" yoksullar olarak sınıflandırıldıkları ve kendi konumlarından sorumlu tutuldukları, yardım görenlerin kendilerine yapılan yardımın gerekli olduğunu ve bu yardımlardan en iyi şekilde yararlandıklarını kanıtlamalarının beklendiği ve sosyal politika uygulamalarında giderek serbest piyasa kurallarının hakim kılındığı bir süreç yaşanmaktadır. Sosyal koruma sistemlerinin etkinliği giderek azalırken gelişmiş ülkeler, ulaştıkları yüksek ortalama gelir düzeyine karşın önemli bir kesimin "bolluk içinde yoksulluğuna" göz yuman bir görünüm sergilemektedir.¹²

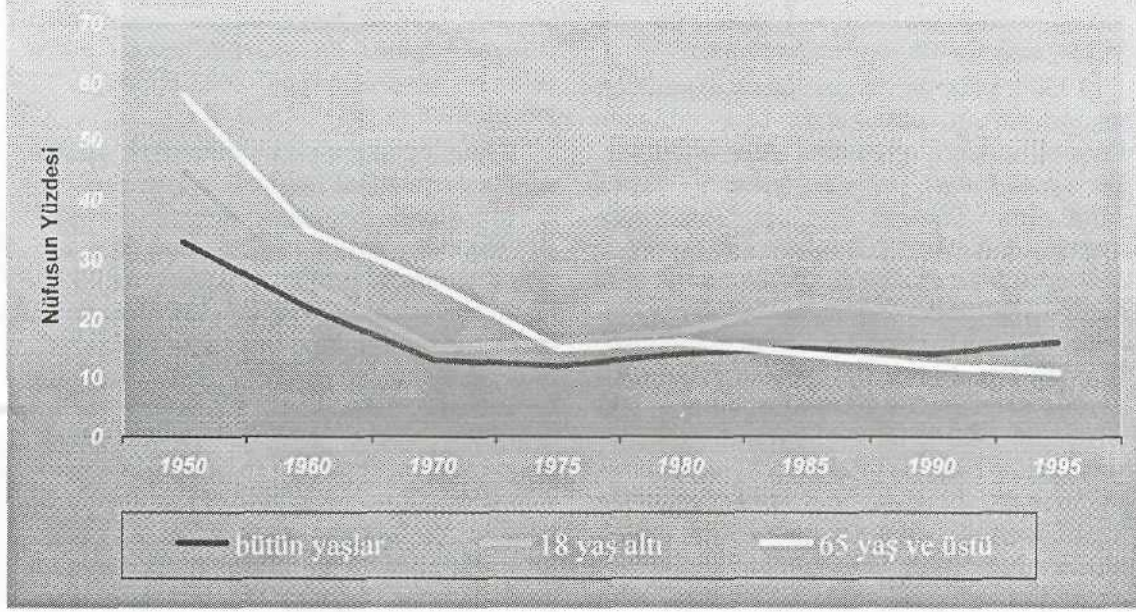
Tablo. IV: Küresel Gelir Farklılığı: 1960-1989				
	En yoksul %20	En zengin %20	En zenginden en yoksula	Gini katsayısı
1960	2.3	70.2	30:1	0.69
1970	2.3	73.9	32:1	0.71
1980	1.7	76.3	45:1	0.79
1989	1.4	82.7	59:1	0.87

Kaynak: UNDP, Human Development Report 1992, Oxford University Press, New York, 1992, Tablo 3.1

Aynı şekilde Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, işsizliğin 1970'li yıllarda, büyümeye karşın çok yüksek oranlara ulaşması, nüfusun yaklaşık üçte birinin yoksulluk sınırı veya ona yakın bir gelir düzeyine gerilemesine ve "üçte ikilik

toplum" kavramının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Yoksulluk, 1980'li ve 1990'lı yıllarda önemli bir artış göstererek Avrupa'nın "Sosyal Birlikteliğini" tehdit eden boyutlara ulaşmıştır.¹³

Grafik 1: ABD'de Resmi Yoksulluk Sınırının Altındaki Nüfus

ABD ekonomisine ilişkin verilerin gösterildiği Grafik 1'de bu durum açıkça görülmektedir. Keynesyen politikaların uygulandığı 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar olan dönemde toplam nüfus içerisinde yoksulların sayısında sürekli bir azalma yaşanırken, küreselleşme yanlısı neoliberal politikaların uygulandığı 1980-90 dönemlerinde yoksulların sayısında tekrar bir artış olmuştur. Özellikle *genç* nüfus içerisinde yoksullaşmanın artmış olması daha da vahim bir görünüm sergilemektedir.

Sözün özü, tüm dünyada yeni liberal ekonomik politikalarla beraber devletin sosyal yönünü azaltmaya yönelik girişimler, Rawsclı anlamda devletin dezavantajlı yoksul vatandaşlarını koruma yönünün budanmasına neden olurken, Durkheimci organik dayanışma modelinin rasyonelliğinin ortadan kalkmasına yol açmakta, yoksulları kendi kaderlerine ya da varlıklı vatandaşlar-hayırseverlerle gönüllü yardım kuruluşlarının vicdanına terk etmektedir. Oysa yoksullukla mücadele, politik bir süreçtir ve başarı büyük ölçüde devletin etkin rolüne bağlıdır.¹⁴

Küreselleşmeyle birlikte eşitsizlik ve yoksullukta ortaya çıkan bu durum uygulanan politikalarla ilgilidir. Bu konuda

J. Stiglitz'in söylediklerine kulak vermemek elde değil:

"Sorun belirli politikaların etkisiyle ilgili. Bazı politikalar büyümeyi artırır ama yoksulluk üzerinde çok az etki **yapar**; bazı politikalar ise büyümeyi artırır ama bu sırada yoksulluğu da fiilen **arttırır**; bazı politikalar ise büyümeyi artırırken yoksulluğu düşürür. Sonuncu türe giren politikalar pro-poor(yoksullardan yana olan) büyüme stratejileri olarak adlandırılır. Bazen de toprak reformu ya da yoksullar için eğitim fırsatlarının artırılması gibi herkesin kazançlı çıkacağı ("win-win") politikalar olur, bunlar büyümeyi arttırmayı ve daha fazla eşitlik sağlamayı vaat eden politikalarlardır. Ticareti serbestleştirme, büyümeyi arttırabilir ama aynı zamanda, özellikle acele yapılmışsa, bazı işçiler işten çıkarılacağından en azından kısa vadede yoksulluğu da artırır. Bazen de herkesin kaybedeceği ("**lose-lose**") politikalar olur; bunlarda eşitsizlik belirgin bir şekilde artarken, büyümede cüzi bir artış olur, o da olursa. Birçok ülkede sermaye piyasasının liberalleştirilmesi buna bir Örnek teşkil eder. Büyüme yoksulluk tartışması kalkınma stratejileri ile ilgilidir. Kalkınma stratejileri, büyümeyi arttırırken

yoksulluğu azaltacak politikalar arar; büyümeyi birazcık artırırken yoksulluğu fazlaştıracak ve dezavantajların olduğu durumlarda yoksulların sırtına ağır bir yük yükleyecek politikalarından kaçınırlar."¹⁵

1980'li yıllarda yaygın olarak uygulanan yapısal uyum politikaları tüm dünyada küreselleşmenin uygulama aracı olmuştur. Bu politikalar 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz: Birincisi, daralmacı para ve maliye politikaları, gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızlarını olumsuz etkilemişti. İkincisi, temel girdi fiyatlarının döviz kuru ve faiz oranlarının serbestleştirilmesi gibi arz yönlü politikalar enflasyonun patlamasına, belirsizliğin artmasına ve yatırımların azalmasına; böylece, az gelişmiş ülkelerin uzun dönemli büyüme şanslarının ipotek altına alınmasına yol açmıştı. Üçüncüsü, gerek mevcut yerli endüstrileri zayıflatan ticareti serbestleştirme politikaları, gerekse kamu sektörü reformları işsizliği arttırmıştı. Son olarak, bu reformlar, gelir dağılımıyla kötü beslenme ve bebek ölüm oranları gibi sosyal göstergeler üzerindeki olumsuz etkileri düşünülmezsizin tasarlanıp uygulandığından sosyal hizmetlerin kötüleşerek, yoksul halkın yaşam koşullarının geriye gitmesine neden olmuştu.¹⁶

Uyum programlarının toplumsal etkileri, her şeyden önce reformcu hükümetlerin yoğun toplumsal muhalefetle karşılaşması, dolayısıyla bu ülkelerin politik istikrarsızlık riski taşıması anlamına gelmekteydi. Bu ise uyum programlarına destek veren IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ve onların arkalarındaki kreditor ülkeler için hiç istenmeyen bir durumdu. İşte bu nedenle 1990'lı yıllarla birlikte uyum programlarına uyumun bu tür olumsuz sonuçlarını azaltıcı, elimine edici önlemler dahil edilmeye başlanmıştır. Bu yıllarda "İnsancıl Yüzlü Uyum", "Yapısal Uyumun Sosyal Boyutları" gibi yeni kavramlar sık duyulmaya başlanmıştır. Yoksulluğa duyarlı bir stratejinin benimsendiği Dünya Bankası'nın 1990 Dünya Gelişme Raporu'nda resmen ilan edilmiştir.¹⁷ IMF Eylül 1999'da fakir ülkelere yönelik olarak "Yoksulluğu Azalt-

ma ve Büyüme Kolaylığı (**The Poverty Reduction And Growth Facility (PRGF)**" adı altında çok düşük faizli bir yardım türünü uygulamaya sokmuştur. Dünya Bankası ile işbirliği içinde yürütülen bu krediden Eylül 2003 itibariyle 77 yoksul ülke yararlanmıştı.¹⁸

Uyum programlarına yoksulluk karşıtı politikaların dahil edilmesi uyum politikalarının temel mantığını değiştirmemiştir. Bu önlemler uyum programlarından saptmaya neden olmadığı gibi, yoksulların da meta ekonomisine katılmasına olanak vererek bu politikaları destekleyecek tarzda tasarlanmıştı. Bunlar geçiş dönemine özgü sorunlardı. Dahası, bu olumsuz etkiler doğrudan uyum programlarından değil, programların uygulandığı ülkelerin ekonomik yapılarının çarpıklığından ve programlara karşı oluşan toplumsal dirençten kaynaklanmaktaydı. Dünya Bankası'na göre direncin kaynağı, bu ülkelere uzun süredir hakim olan grupların "yerleşik çıkarlarının" uyum programları çerçevesinde tehdit ediliyor olmasıydı. Dolayısıyla, uyum politikalarının ruhuna uygun geçici ve kısa vadeli önlemlerin alınması, bu sorunları aşmak için yeterli olacaktır.¹⁹

Öz olarak, küreselleşme sürecinin yoksullar aleyhine işlediği ortadadır. Nitekim küreselleştirmenin ana oyuncularını IMF ve Dünya Bankası da bunu açıkça itiraf etmekte ve insani yüzlü küreselleşme gibi bir söylemle yeni politikalar ve önlemler üretmeye çalışmaktadırlar. Fakat şu ana kadar alınan önlemlerin bu gidişi değiştireceğine dair hiçbir umut görülmektedir. Dünya bir yanda yiyemeyenler, diğer yanda uyuyamayanlar olmak üzere uçurum ve gerilimin arttığı bir dünya olma yolunda ilerlemektedir. Bu gelişmeler dünya üzerinde küreselleşme karşıtı ciddi tepkilerin oluşmasına neden olmuştur.

Dünya Bankası Başkanı James Wolfensohn, Dubai'de Dünya Bankası'nın Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yıllık ortak toplantısının resmi açılışında, 184 ülkeden gelen temsilcilere hitaben yaptığı konuşmada geline bu durumu tüm çıplaklığı ile itiraf etmektedir: "Dünya çok dengesiz, kontrol küçük bir azınlığın elinde. Çoğunluğun ise hiçbir umudu yok.

Çok fazla kavga ve acı var. Zengin ülkeler yoksul ülkelere yılda sadece 56 milyar dolar kalkınma yardımı yapıyor. Oysa aynı ülkeler tarım sübvansiyonlarına 300 milyar dolar, savunmalarına da 600 milyar dolar harcıyor." Wolfensohn aynı konuşmasında, yeryüzünde yaşayan 6 milyar insandan 1 milyarının dünya milli gelirinin yüzde 80'ini paylaştığını, kalan 5 milyar insanın ise günde 1 dolardan daha az bir ücretle hayatta kalmak zorunda olduğunu söylüyor. Önümüzdeki 25 yıl içinde yoksul ülkelere 1.5 milyarlık bir nüfusun ekleneceğini, 1.5 milyar kişinin daha yoksulluk ve işsizlikle tanışacağını belirten Dünya Bankası Başkanı küreselleşmenin olumsuz sonuçlarına karşı birlikte hareket etmenin gereğini vurgulamakta.²⁰

4. Küreselleşme ve Yolsuzluk

Gerek gelişmiş gerekse yoksul ülkelerin tamamında yolsuzluk olayları *gün* geçtikçe artmaktadır. Neoliberalizm iş yapabilmek için her türlü yola başvurmaktadır. Bu da kimilerine göre sistemin işlemede etkin yağ görevini gören yolsuzluklara ortam hazırlamaktadır. Deregülasyon süreci mevcut düzenlemeleri yok ettiğinden adeta kuralsız bir ortamda her türlü yol mübah görülmektedir.

Yolsuzluklar, öncelikle kamusal mal ve hizmetlere tüm vatandaşların eşit ulaşabilme olanaklarını yok etmektedir. Böylelikle kamusal mal ve hizmetler yasal olmayan ve haksız yollardan yalnızca bu bedeli ödeyebilen varlıklı kesimlere sunulmaktadır. Yoksullar ise bu ayrıcalıklı hizmetlerden yararlanamayarak başka tür bir yoksulluğa ve yoksulluğa mahkum olmaktadır. Aynı şekilde yolsuzluk, şirketler ve vatandaşlar için "yüksek düzeyde vergi" anlamına gelmektedir. Bu ise yoksullar adına faydalanmadıkları hizmetler için bir finansmana katlanarak daha da yoksullaşma demektir.

Yolsuzluk ve yozlaşma modern ekonomi literatürüne Rose -Ackerman'ın çalışmalarıyla girmiştir.²¹ Yolsuzlukla ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bununla birlikte genel bir tanım olarak Selçuk Cingi'nin tanımı hem kamu hem de özel kesimi içine alan bir tanım olması nedeniyle amacımıza uygun düşebilir. Cingi'ye göre, haksız

rekabet yaratarak haksız kazanca yol açan tüm işlem ve faaliyetler yolsuzluk kapsamındadır.²² Küreselleşme ile birlikte özel kesim de artan oranda yolsuzluk batağına girmiştir.

Uluslararası saydamlık örgütü (Transparency International) tarafından hazırlanan Uluslararası Yolsuzluk Endeksi (Corruption Perceptions Index 2003) incelendiğinde yolsuzluğun daha çok fakir ülkelerde yoğunlaştığı görülecektir. Nitekim, 2003 yılı verilerine göre, yolsuzluğun en az olduğu 50 ülke içinde, fakirlik sıralamasında ilk 50 içinde olan yalnızca 4 ülke vardır. Bunlar da Botswana, Namibya, Güney Afrika ve Kosta Rika gibi ülkelerdir.²³

Merkezi Berlin'de bulunan Transparency International'in Başkanı Peter Eigen, yoksul ülkelere ait ihalelerde el değiştiren paranın üçte birinin rüşvete gittiğini belirtiyor. Transparency International'in tespit ettiği rüşvet tarifesi de hayli çarpıcı: "200 bin doların yüzde 5'i genel müdür yardımcısının ilgisini çekebilir, 2 milyon doların yüzde beşi genel müdürler için çekicidir, 20 milyon doların yüzde beşi bakanlara layıktır, 200 milyon doların yüzde beşi ise en tepedekinin ağızını sulandırır."²⁴

Yolsuzluk seviyesi her ülkede değişmektedir. 1995'de Alman ihracatçı Zaire'de sipariş vermek istediğinde ürünün %25'ini yardım eden memura ödemek zorundaydı. Eğer ihracatçıların hedefi Namibya olursa, talep edilen rüşvet muhtemelen ücretin %2'si olurdu. Gelişmiş ülkelerde bile yolsuzluk büyük boyutlardadır. Alman ihracatçıları İspanya ve İtalya'da sipariş için fiyatın %15'ine kadar rüşvet öderken, Singapur veya Belçika'da rüşvet için ödenen miktar yüzde sıfıra kadar düşmektedir.²⁵

Yolsuzlukların artmasının bir etkeni de küreselleşmenin önemli söylemlerinden bir olan özelleştirmenin yaşama geçişi ile ilgilidir. Özellikle dönüşüm ülkelerinde, özelleştirme sürecinde ihaleleri alan gruplarla ilgili Önemli sıkıntılar olmuştur. Yabancı sermayenin yerli kamu işletmelerini devralmasının dezavantajları ne olursa olsun, eski "komünist" ülkelerdeki insanların çoğu bunu, diğer tek seçenek

olan Mafya'nın, karaborsacıların ya da eski parti kodamanlarının oluşturduğu gruplara yeğlemektedir. Bu grupların elindeki fonlar, en azından Çek Cumhuriyeti'nde "kirli para" olarak tanımlanmaktadır. Devlet işletmelerinin özel sektöre satışından en çok sebezlenen yerli kesim de bu gruplar olmuştur. Başta Şili ve Meksika olmak üzere, başka ülkelerde de bu sonuç gözlenmiştir.²⁰

IMF ve Dünya Bankası son yıllarda küresel hale gelen bu yolsuzluklar karşısında birtakım önlemler alma yoluna gitmektedir. Kamu yönetimleri reformu kapsamında gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk karşıtı politikalar uygulamaya geçmiştir. Bu çerçevede **Yönetişim** ve **Şeffaflık** IMF ve Dünya Bankası programlarının vazgeçilmez unsuru olmaya başlamıştır. Bu nedenledir ki, Yolsuzluk ve etkin olmayan bir yönetimin, büyümenin önündeki en büyük engeller olduğunu ifade eden Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Johannes Linn, yolsuzluk ve etkin yönetim konusunda son 5 yıl içinde çok sayıda ülkenin, Dünya Bankası'ndan yardım alabilmek için başvuruda bulunduğunu belirtmektedir.²⁷

5. Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Yoksulluk ve Yolsuzluk

Bilindiği üzere Türkiye ekonomisinin dünya pazarlarına açılması 1980-1983 dönüşümü ile başlamış, 1989-90 'da da tamamlanmıştır. Bu süreçte, öncelikle mal piyasaları dış pazarlara açılmış ve ticaret kotalarının koruması altındaki ithalat rejimi serbestleştirilmiştir. Döviz kuru yüksek bir devalüasyonu takiben esnekleştirilmiş ve dolaylı teşviklerle birleştirilerek sanayiinin ihracata yönlendirilmesinde temel bir araç görevi görmüştür. Ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve dış finans merkezleriyle eklemlenme süreci bu gelişmeleri yakından izlemiş ve Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllara tamamıyla dışa açık bir ekonomi konumunda girmiştir.²⁸

Bununla birlikte Türkiye ekonomisi küreselleşmenin nimetlerinden yeterli oranda yararlanamazken, küreselleşmenin getirdiği olumsuzlukları da bertaraf edememiştir. Nitekim yolsuzluk ve yoksulluk

Konusundaki gelişmeler bu savı destekler niteliktedir.

Recep Dumanlı tarafından yapılan bir çalışmaya göre 1994 yılında yoksulların toplam nüfusa oranı %16.24, yoksul hanelerin toplam hanelere oranı ise %17.27 olarak bulunmuştur. Aynı çalışmaya göre 1987 ile 1994 yılları arasındaki yedi yıllık süreçte yoksulluğun %31.84 oranında artış gösterdiği hesaplanmıştır.²⁹

Türkiye Gelişmişlik açısından (Dünya Bankası'nın sınıflandırmasına göre) Alt Orta Gelirli Ülkeler grubuna dahildir. Türkiye 132 ülke arasında gelişmişlik açısından 43. sırada yer almaktadır. Gelir eşitsizliği açısından ise Türkiye 0.49 Gini katsayısı ile en adaletsizler arasında yer almakta olup, 92 ülke arasından 19. sıradadır. Yoksulluk sıralamasında da Türkiye hayli önlerdedir. 20 yıllık küreselleşme ve çağ atlama masallarına karşılık Türkiye, yoksulluk sıralamasında 132 ülke arasında 53. sıradadır. 1994 verileri ile Türkiye'de nüfusun %2.4'ü günde 1 doların altında bir gelire yaşamaktadır. Aynı şekilde nüfusun %18'i günde 2 doların altında bir gelire yaşamaktadır. Yani nüfusun toplam % 20.4'ü yoksulluk sınırının altındadır.³⁰

Yoksulluğa ve eşitsizliğe karşı tepki çoğunlukla, varlıklı sınıflara karşı güçsüzlerin örgütlenerek pazarlık, grev hakkı edinmeleri ve bu uğurda mücadele etmeleri, devleti, bölüşüm ilişkileri konusunda güçsüzlerden yana tavır almaya zorlamaları olarak beklenir. Ancak, Türkiye'nin son yirmi yıllık tarihçesinde eşitsizliğe bu tarz karşı koyuş çok tali kalıyor. İster nispi, ister mutlak olsun, yoksulluğa verilen tepki, daha çok telafi edici mekanizmalar aracılığıyla oluyor.³¹

Dünya Bankası'nın 26 ülke ve 4 bin şirketi kapsayan anket sonuçlarına göre;³²

> *Türkiye, özel çıkar için kamu gücü kullanmada birinci.*

> *Kamu ihalelerinin yüzde 5'i büyüklüğünde rüşvet dönüyor.*

> *Şirketler, gelirlerinin yüzde 2,5'ini rüşvete harcıyor.*

> *Rüşvet vermede 4 bin şirket arasında Türkler 4'üncü.*

> *Büyük yolsuzluk yapan şirketler daha hızlı büyüyor.*

> *Rüşvetle yargı kararları bile etkilenebiliyor.*

Özellikle son 20 yıldır kamu yöneticilerinin sürekli yolsuzlukla suçlanması ve 28 Şubat sürecinden sonra yaşanan organize yolsuzluk soruşturmaları bu konuda herkese genel bir fikir verecek niteliktedir. İktidarda olan bütün hükümetler bir şekilde yolsuzluk suçlama ve soruşturmalarına muhatap olmuşlardır. Nitekim son seçimlerin asıl gündemi de yolsuzluklar olmuştur. Politikacı, bürokrat ve iş dünyası arası ilişkiler toplum vicdanını zedeleyecek boyutlara erişmiştir. Her gelen hükümet kaynakları kendisine yakın kesimlere aktarma gayretine girişmiştir. Bu bir çeşit Ahbap Çavuş Kapitalizm'ine neden olmuştur. Seçim öncesi zor durumda olan birçok holding kendi desteklediği partinin başa gelmesiyle ihya olurken, bazan da desteklediği parti iktidarı kaybeden holdingler bunu pahalıya ödemişlerdir. Abi'si iktidar olan işadamı her koşulda, devlet kanalıyla memnun edilmiştir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından hazırlanan "Savurganlık Ekonomisi" isimli Rapora göre, 1990-2000 yılları arasında savurganlığa giden kaynaklar önemli boyutlara ulaşmıştır. Bir yandan ahlaki riziko diğer yandan oluşan ahbap çavuş kapitalizmi ve yolsuzluklar önemli kayıplara neden olmuştur. Rapora göre bu 10 yıllık dönemde hükümetler kısa vadeli çıkarlar uğruna, 195,2 milyar dolar savurganlığa neden olmuşlardır. Price Waterhouse Coopers'in Türkiye'yi yolsuzlukların yüksekliği açısından 35 ülke arasında 4. sırada gösterdiği hatırlatılan raporda, ilgili yıllarda kamu ihalelerindeki yolsuzluk faturasının 2,1 milyar doları bulunduğu hesaplanmıştır.³³

Uluslararası Saydamlık Örgütü Transparency International tarafından 'Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde, Türkiye en fazla yolsuzluk yapılan ülkeler arasında 2003 yılında önlerde yer almıştır. 2002 yılında 102 ülke arasında "en temiz ülkeden kirliye" yapılan sıralamada 64. sırada yer alan Türkiye, 2003 yılında 133 ülke arasında 77. sıraya inmiştir. Toplumsal

Saydamlık Hareketi Derneği'nin açıkladığı sonuçlara göre, Türkiye'nin 2002 yılında 3.2 olan derecesi bu yıl 3.1'e düşmüştür.³⁴

6. Sonuç

Paul KRUGMAN'm dediği gibi; "Eğer bir iktisadi dogma basit, sıkıcı ve açıkça yanlışsa, bu durumda iyi iktisatçılar ya bunun yanlış olduğunu söylemiş ya da bunun yanlış olduğunu söylemiş olan diğer iktisatçılarla bir biçimde ilişki kurmuşlardır. Eğer yanlışta ısrar eden bu dogma, bir yönetimin resmi ideolojisi olarak benimsenmişse, o zaman bu dogmayla doğrudan çatıştığı görülmeyenler de dahil olmak üzere, genel olarak tüm iyi iktisadi fikirleri dışlama eğilimi taşır."³⁵

Küreselleşme konusunda da bu türden bir dogma ve bir tür Gresham Yasası işlemektedir. Yanlış bir dogma doğru fikirleri dışlamaktadır. Küreselleşme en azından yolsuzluk ve yoksulluk boyutu ile eşitsiz bir şekilde gelişmektedir. Buna karşın küreselleşmenin bu olumsuzluklarına yeterli önlemlerin alındığını da söylemek mümkün değildir.

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye de özellikle son 20 yıllık süreçte bu yolda olumsuz bir deneyim geçirmektedir. Bu sistemi yaratanlar da sistemin değişmesini istememektedir. Adeta bir "Kleptokrasi" sistemi yerleşmeye başlamıştır. Yalnızca, iktidarı ellerinden kaybedenler sistemin bu yönünü eleştirmeye başlamaktadırlar, iktidar değişince sesleri de kesilmektedir. "Devletin malı deniz, yemeyen domuz" gibi ahlaksızca bir deyim topluma benimsetmiş bir zihniyet devleti de malını da elinden geldiğince yemeye devam etmektedir. Bu şekilde halkın gözündeki "Devlet Baba" imajı zedelenecek yerine "Kleptokratik Devlet" imajı yerleşmeye başlamıştır.

Aynı şekilde Türkiye gittikçe yoksulluk sınırının altında daha fazla yurttaş barındırarak ve gelişmiş ülkelerle arasındaki eşitsizlik gittikçe artarak çevreden gittikçe uzaklaşan bir görünüm sergilemektedir. ABD'de iktidara gelen neo-muhafazakar düşüncenin yoksulluğa ve yoksullara bakışı bu ülkenin uluslararası kuruluşlardaki etkinliği göz önüne alındığında, gelecek açısından karamsarlığımızı daha da arttırmaktadır. Aynı şekilde Türkiye'de de

son zamanlarda bazı kesimlerce daha gürdillen dirilmeye başlanan "Tüccar Devlet" anlayışı ülkemiz açısından pembe bir tablo oluşturmamaktadır. Kanımızca, yoksulluğu ve yolsuzluğu önleyecek, küreselleşmenin olumsuzluklarını bertaraf edecek olan "Tüccar Devlet" değil "Sosyal Devlet'tir.

Yararlanılan Kaynaklar

- 1) Sungur, SAVRAN, "Küreselleşme mi, Uluslararasılaşma mı?!" , **Sınıf Bilinci**, (Kasım 1996), s. 16.
- 2) Shigeru OTSUBO, **Globolization-A New Role for Developing Countries in an Integrating World**, The World Bank, Policy Research Working Paper 1628, 1996, s.1.
- 3) Malcolm WATERS, **Globalization**, Routledge, London, s.66
- 4) OUTSUBO, a.g.e, s.1
- 5) Shigeru OTSUBO, **Globolization-A New Role for Developing Countries in an Integrating World**, The World Bank, Policy Research Working Paper 1628, 1996, s.1-2.
- 6) Peter F. DRUCKER, (çev. Birtane KARANAKÇI), **Yeni Gerçekler**, T. İş Bankası Yayınları Tarih Dizisi:25, Ankara, 1996, s.117-119.
- 7) Jerwy BRECHER , "Global Village or Global Pillage?" **World Politics 94/95** , Annual Editions (Editör Helen E.PURKITH) , s.48-50.
- 8) Soli ÖZEL, "Küreselleşme", **Gazete Pazar**, 20 Temmuz 1997, s.14.
- 9) Rudiger DORNBUSCH, "Görülmemiş Bir Refah Yüzyılı", (Çeviren: Metin TOPRAK), **Kapı-talizm ve Küresel Refah**, (Editör: Ian Vasquez), Liberte Yayınları, Ankara, Ocak 2003, s.104.
- 10) Joseph E. STIGLITZ, Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, (Türkçesi: Arzu Taşçıoğlu, Deniz VURAL), Plan B, İstanbul, Ekim 2002, s. 177
- 11) Fikret ŞENSEŞ, Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.22-23
- 12) Fikret ŞENSEŞ, Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.22-23
- 13) ŞENSEŞ, Age, s. 18.
- 14) Songül Sallan Gül, Yoksullukla Mücadelede Fak-Fuk Fon ve Yeşil Kart Uygulaması, Görüş Temmuz 2003, s.54, <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/55/II.pdf>
- 15) Joseph E. STIGLITZ, Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, (Türkçesi: Arzu Taşçıoğlu, Deniz VURAL), Plan B, İstanbul, Ekim 2002, s. 103-104
- 16) Ayşe TATAR-PEKER, "Dünya Bankası: Büyüme Söyleminden İyi Yönetme Söylemine", **Toplum ve Bilim**, S.69, (Bahar 1996), s. 39.
- 17) Bkz: World Bank, **World Development Report 1990: Poverty**, New York, Oxford University Press, 1990.
- 18) <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/prgf.html>
- 19) TATAR-PEKER, a.g.m., s.41-42
- 20) <http://www.ntvmsnbc.com/news/235642.asp?Om=S35S>
- 21) Bkz: Rose- Ackerraan, Susan, "The Economics of Corruption" *Journal of Public Economics*, 1975, 4 (2), s. 187-203 ve, Rose-Ackerman, Susan, **Corruption: A study of Political Economy**, New York Academic Press, 1978
- 22) Selçuk CİNGİ, "Yolsuzluk Olgusu ve Ekonomik Analizi Üzerine Notlar", *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C.12, 1994, s.1-18
- 23) <http://www.transparencv.org/pressreleasesarchive/2003/dnid/cpi2003.pressrelease.en.do>
- 24) "Yolsuzluk Ekonomisi", **Ekonomik Forum**, Haziran 2002, s.37
- 25) Miguel BRAUN, Rafael Di Telia, Inflation and Corruption, *March 20, 2001*, (Unpublished Seminar.), s.2
- 26) Brendan MARTIN, Özeleştirme Kimin Çıkarma?, (Türkçesi: Osman Ç. DENİZTEKİN), Cep Kitapları A.Ş., İstanbul, Eylül 1995, s.144-145.
- 27) *Hürriyet*, 21.09.2001 <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=17081>
- 28) Erinç YELDAN, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İletişim Yayınları, 6, Baskı, İstanbul, 2002, s.25
- 29) Recep DUMANLI, Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, DPT Uzmanlık Tezleri, DPT 2449, Haziran 1996, s.162.
- 30) Mustafa SÖNMEZ, Gelir Uçurumu, OM Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 109-123
- 31) Mustafa SÖNMEZ, Gelir Uçurumu, OM Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 37
- 32) *Hürriyet*, 22.09.2001, <http://arama.hurriyetim.com.tr/devam.asp?id=17257>
- 33) **Ekonomik Forum Dergisi**, Yıl. 8, S. 5, 1 Mayıs 2001, 36-37.
- 34) <http://www.ntvmsnbc.com/news/237820.asp?Om=S2N->
- 35) Paul KEUGMAN, Politika Taşeronları ve Onemsizleşen Refah, (Türkçesi: Neşenur DOMANIÇ), *Literatür Yayınları*: 69, İstanbul, Kasım 2001, s. 301.